

El mostassaf de Torroella de Montgrí (1374-1716*). Un càrrec municipal poc conegut

Josep Maria Rufí i Pagès
Veterinari

(*) Al regidor nomenat directament després del 1716 se li diu popularment *mostassaf*, però ja no és aquella figura pròpia de l'Administració catalana, el "funcionari reial dins de l'Administració municipal", elegit per la Universitat pel sistema d'insaculació i, per tant, més o menys democràticament.

Justificació

La inspecció dels aliments és una de les funcions primordials de la professió veterinària al servei de la bromatologia¹. Altres especialitats més conegudes són la clínica dels animals i la producció ramadera. Però és així des d'èpoques relativament recents. Hem de tenir en compte que els estudis de veterinària tenen poc més de dos-cents anys i neixen al final del segle XVIII com una necessitat: Europa es veia sotmesa a greus epidèmies o pestes que anihilaven el bestiar i portaven la fam a la població. La primera escola de veterinària del món es funda a Lió el 1762. A les comarques gironines els primers veterinaris realitzen els seus estudis a les escoles de veterinària que s'aniran creant, totes a l'estranger: Madrid (1793), Tolosa de Llenguadoc (1828) o Saragossa (1847).

Tot escrivint diferents articles històrics per a l'edició del llibre *Cent anys de veterinària a Girona. Col·legi de Veterinaris de Girona*

(1906-2006), se'm va plantejar el següent interrogant: qui devia fer la tasca inspectora dels aliments abans de la creació dels estudis de veterinària? Aquesta i altres professions sanitàries, vistes amb perspectiva històrica, són la culminació d'unes necessitats de la societat, però aquest fet no significa que ningú vingués fent des de segles enllà una funció similar d'una o altra manera.

Fins a la segona meitat del segle XIX, la minsa inspecció dels aliments que realitzen els ajuntaments, la fan persones amb experiència pràctica (veedors), però sense cap titulació. Anteriorment, trobem als mercats dels països catalans la figura del *mostassaf*, funcionari encarregat del control de mercats, de les seves transaccions, dels pesos i les mesures, de la neteja de carrers i places i de la qualitat dels aliments. Torroella no n'és l'excepció:

"... si fa el mostasaph be i degudament son offici y examina los frauds i penas en els quals incorren los flaquers, taverners, carnicers y altres personas que tracten coses de pes y mesura..."².

Els antecedents del veterinari modern en el seu vessant al servei de la clínica animal estan ben estudiats i documentats: des de l'*hipiatria* a l'antiga Grècia, el *veterinari* a l'Imperi romà, l'*al-bèyter*, el ferrer i el ferrador medievals, fins al *manescal*³ català. També amb referències escrites al nostre municipi⁴.

Pel que fa al veterinari inspector de carns i altres queviures als escorxadors, mercats i establiments alimentaris, l'antecedent va ser el *mostassaf* medieval. Aquest article pretén ser una aproximació històrica a aquest funcionari municipal i a les seves funcions, tant en un àmbit general com a la nostra vila.

Antecedents històrics del mostassaf medieval

L'absència d'una organització administrativa general i la falta de legislació van fer que fossin els ajuntaments els primers a exercir

com a interventors en l'àmbit sanitari, tant en sanitat humana com en la vigilància de la salubritat de les carns i dels aliments en general.

Però cal que ens remuntem molts segles enrere per poder descriure diverses figures que van realitzar tasques d'inspecció i control en les diferents cultures. Així a la Grècia clàssica, hi tenim l'*agoranomoi* o inspector del mercat; a l'Imperi romà, els *aediles* són els vigilants del correcte abastament alimentari de l'urbs i repressors dels especuladors; també l'*eparca* a l'Imperi bizantí, fins a arribar al *muhtasib* musulmà d'Al-Andalus.

El mot *mostassaf* (o les formes antigues *mostassà*, *mostaça*, *mostasaph*) és, per tant, d'arrel àrab. Les funcions d'aquest càrrec públic seran les mateixes que les dels seus antecessors grec i romà, i seran adaptades del seu precedent més immediat i proper d'Al-Andalus a la Península ibèrica. El rei Jaume I crea el càrrec a València el 1238 a partir del model musulmà ja existent a València; és confirmat i regulat el 1283. A ciutat de Mallorca el nomena Jaume III el 1334⁵ i a Barcelona l'institueix oficialment Pere el Ceremoniós el 1339, tot i que ja se'n té constància anteriorment. A la ciutat de Girona s'instaura el 1351 i a Torroella de Montgrí el 27 de març de 1374.

La importància d'aquest magistrat anirà paral·lela a la del mercat on actua. Les característiques de la seva funció tindran uns

Monedes catalanaes. Croat
(Pere II, Barcelona, 1285) i
florí (Pere III, Barcelona, 1346)

trets comuns generals, però, en molts casos, les seves atribucions seran particulars segons el mercat de cada vila i els senyors de cada lloc. En algunes ciutats fins i tot tindrà competències urbanístiques importants. El mostassaf dependrà en major o menor proporció de la jurisdicció reial i de la jurisdicció municipal, però en general el podem considerar com un oficial del rei dins l'Administració municipal:

"... en benefici de dita Vila dits sindich i universitat rebran amb singular gracia y merce lo real offici..."⁶.

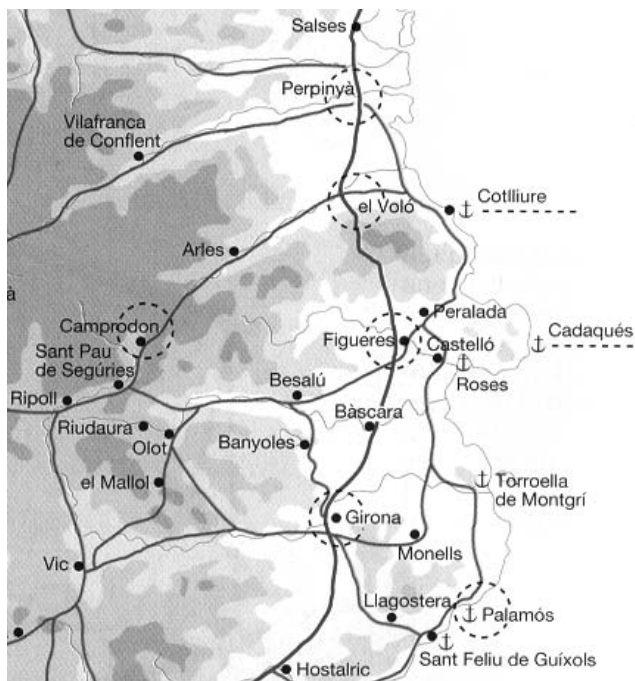
Tot i existir una tradició jurídica comuna en la manera d'organitzar-se o funcionar, cadascun presentava unes singularitats que ens impedeixen parlar d'un règim general de la institució de la mostassaferia a Catalunya o a la Corona d'Aragó. Per tant, cal estudiar-los individualment i localment.

Des del segle XIV i durant el segle XV, el càrrec es va implantar per diferents localitats del Principat com Igualada, Blanes, Vic o Mataró. A les baronies, com era el cas de Torroella⁷, les ordinations de la mostassaferia o regles per les quals es regia la institució, eren fetes per la Universitat (Ajuntament) i aprovades pels senyors jurisdiccionals. A les grans ciutats serà una institució de gran rellevància amb edifici propi, lloctinent i saigs o ajudants, per fer complir les sentències. El seu camp d'actuació serà molt ampli i el règim jurídic, atribucions i sancions es recopilaran en texts de base com el *Llibre del mostassaf* de Mallorca (1448), el *Llibre de les ordinations* del de Barcelona (1559) i el *Llibre del mostassaf* d'Elx (1610), àmpliament estudiats⁸.

El mercat a l'edat mitjana

Els mercats rurals comencen a proliferar a la Catalunya Vella al segle XI i durant el segle XII. Com a més propers: el d'Anyells (a Corçà) i després el de Monells, al comtat de Girona; el de

Mercats, fires, vies de comunicació i ports al nord-est català als segles XIV i XV

Bàsca, al comtat de Besalú; i els de Peralada i Castelló, al comtat d'Empúries. L'expansió agrària, amb produccions excendentàries, i una demografia en augment fan que el desenvolupament de viles i ciutats es faci evident durant els segles XIII i XIV. La noblesa promou mercats i fires en els seus dominis, després de demanar la preceptiva llicència al rei, i es crea una xarxa de viles mercat per tota la Corona. Són mercats de terres, crèdits, productes i també mercat de treball. Un fenomen de complexitat creixent que obliga a la redacció de regles que regulin el funcionament dels mercats: les *ordinacions* municipals.

La societat medieval evoluciona lentament i els senyors es veuen obligats a cedir part del seu poder arbitrari, atorgant alguns drets i eximint de certes obligacions als seus súbdits. Són les primeres *cartes de franquícia*, com les de Torroella de Montgrí. A partir de la creació dels règims municipals o universitats al

final del segle XIII, les seves autoritats van intentar obtenir el control sobre el mercat i les seves operacions. Ho van aconseguir en els darrers segles medievals.

Anys de males collites, amb el consegüent augment de preu del blat, els problemes de proveïment¹⁰ i l'impacte de la pesta negra van provocar un descens dramàtic de la població a partir del 1348¹¹. Xavier Mundet ens transcriu aquest paràgraf de la història de Santa Caterina d'Andreu Sàbat, que ens denota la gravetat i la repercussió que va tenir la pandèmia a la nostra vila i en la seva organització municipal:

“la vila contindrà ensi alguns 300 vehins, no obstant que es estada de mil vehins, y ha tingut mes de sen masias, y ara sols tindrà algunas vint y sinch o trenta. La rohina de aquella penso uns partida es estada la pesta, si be ha molts anys, perque jo he vist lo privilegi de la reducció del Consell, que antes era de 60 personas, y lo motiu de dit privilegi diu que per quan ha vingut a menos per causa del Contagi”¹².

La crisi baixmedieval comença a superar-se a final del segle XV amb una recuperació de la demografia. Hi ajuda una important immigració occitana a la segona meitat del segle XVI¹³.

De viles mercat, n'hi havia de diferent importància. Ho podem deduir perquè a part dels mercats setmanals, s'hi celebraven una o dues fires anuals. Aquest seria el cas de la vila de Torroella de Montgrí. Els senyors es preocupaven de la concessió d'aquests privilegis de mercat o de fira¹⁴ on totes les activitats es gravaven amb impostos que engreixaven les seves hisendes particulars.

Per controlar els abusos, frauds, robatoris i regular la bona marxa del mercat, es va crear la figura del *mostassaf*, amb la facultat d'imposar multes i celebrar judicis. Va ser un funcionari indispensable en una trama de mercats on cadascun tenia les seves

pròpies unitats de pes o mesura, sovint diferents dels mercats veïns i fins i tot distintes per a cada producte (cereals, vi, oli, etc). Veiem, doncs, que els mercats medievals no eren uns llocs d'intercanvi de productes amb una organització anàrquica, ni fruit de l'atzar. El proteccionisme i el control feudal amb reglamentacions molt concretes són les característiques de l'economia de les viles mercat al Baix Empordà i a Catalunya a l'edat mitjana¹⁵.

Uns mercats als quals la majoria de la població accedia per vendre els petits excedents agrícoles o ramaders, fruit d'una activitat pagesa en règim d'emfiteusi que donava estabilitat als pagesos i que alhora garantia la propietat, el control i les rendes als senyors locals¹⁶. Pel que fa al mercat de Torroella, també es comercialitzaven els productes derivats d'altres activitats com la cacera o la pesca, al riu Ter o al litoral¹⁷.

El mostassaf, un funcionari de la Vila

Abans de centrar-nos en la figura del mostassaf, cal conèixer com s'organitzaven els pobles i viles durant l'edat mitjana a mesura que s'anaven guanyant espais de llibertat als senyors. L'organització municipal era a càrrec de la Universitat, tal com podem conèixer dels *Llibres de conclusions* de Torroella de Montgrí a partir de 1648, que és de quan en conservem el primer. Des de final del segle XIII, o principi del segle XIV, cada primer de gener es constituïa la Universitat:

"Die Prima January 1699. Convocada y congregada la universitat dels homens y singulars de la vila de Torroella de Montgrí dins la Casa Comuna de dita universitat al so de trompeta com es de costum... aquelles trenta persones qui fan de concell de dita universitat així convocats haven tingut primerament entre ells colloqui y parlamens, a pasar a fer les extraxions de consuls, clavari, mostesaph y oydors de comptes y demes coses segons thenor del Privilegi Real a dita universitat concedit..."¹⁸.

Es nomenava el Consell, format per unes trenta persones¹⁹, i els tres cònsols amb el cònsol primer o *sindich* com a màxim representant²⁰. També es nomenava el *clavari*²¹, els *oïdors de comptes*²² i el *mostassaf*, funcionari municipal objecte d'aquest treball. Un sistema representatiu sempre sota control dels senyors i del rei, que perdurà fins al Decret de Nova Planta (1716) amb la imposició d'una nova organització municipal: els ajuntaments amb els regidors nomenats. Un sistema gens democràtic, molt jerarquitzat, però més controlable pels reis castellans²³.

En aquesta sessió constitutiva de la Universitat de la vila, on s'elegien tots els càrrecs municipals, els consellers triaven el *mostassaf* d'entre una terna proposada d'aspirants pel sistema d'insaculació²⁴:

"...en virtud de Privilegi a dita universitat concedit es acostumat de ferse y perso se ha presa una basina²⁵ plena d'aigua coberta ab una tovallola, dins la qual han posat los rodolins²⁶ ab la bolsa de consol en cap y per un minyó menor de set anys ha estat tret un rodolí en lo qual y ha lo nom... Item se ha reconegut a la bolsa de mostesaph y posat los rodolins dins dita basina per dit minyó son extret un rodolí en lo qual y ha lo nom seguent Miquel Farres admés per consols y consell"²⁷.

El nomenament el feia el virrei, en nom del rei. La rellevància del càrrec dins l'organigrama de la Universitat serà del nivell del clavari; el seu mandat, d'un any. Sembla ser que el *mostassaf* no tenia un salari fix. La seva retribució depenia dels ingressos derivats de les multes que imposava i de la seva tasca inspectora (marca de balances i segellat de barrils i mesures). Uns ingressos que es dividien en tres parts i que es repartien entre l'Administració reial (o l'Església, segons de qui fos la jurisdicció de cada poble), la Universitat de la vila i ell mateix, un cop deduïdes les despeses del càrrec i les remuneracions del seus

auxiliars. En els llibres del clavari de Torroella, en detallar els honoraris a l'apartat "*dades de carrechs ordinaris*", no hi trobem mai els del mostassaf, la qual cosa ens fa intuir que devia portar una comptabilitat a part, que era un càrrec molt independent i que s'autofinançava. Un autofinançament que denota la rellevància de l'ofici, la seva rendibilitat i que el feia ser ambicionat per les classes benestants.

El seu àmbit d'actuació es va anar ampliant amb el creixement i l'especialització dels mercats i aviat va necessitar de l'ajuda de diferents experts. Un d'aquests subordinats va ser el *pesador*, el qual comprovava el pes de les mercaderies i verificava les balances i els pesos. Un altre serà l'*afinador*, amb la funció de calibrar, ajustar i marcar amb un distintiu oficial els instruments de mesura (balances, pesos, bótes, barrils, canes²⁸, quartans²⁹, etc.). Hi havia uns patrons originals de referència en poder del municipi. Per poder inspeccionar amb eficàcia i coneixement cada producte es valia dels veedors o cònsols. Eren persones amb reconegut prestigi en el seu ofici i que assessoraven el mostassaf a proposta dels diferents gremis. Tant aquests, com els pesadors i els afinadors, estaven sota l'autoritat del mostassaf. En el segon dels pergamins municipals que fan referència a aquest càrrec, el virrei de Catalunya, Francisco Hurtado de Mendoza, concedeix llicència als cònsols i prohoms de Torroella de Montgrí per tenir mostassaf amb les mateixes atribucions que els de Barcelona i Girona:

"Vuestra excelència da licencia a los consules y concejo de la villa de Torroella de Montgrí, que puedan constituir una bolsa donde sean ensaculadas diez personas para el officio de mostaçaph i que haga el officio, como lo hace el de Barcelona y Gerona"³⁰.

El mercat anava creixent en proveïdors i productes, per la qual cosa calia regular-lo amb més precisió i ratificar l'autoritat del

mostassaf. De llibre del mostassaf de Torroella, no n'hem conservat, però suposem que n'hi havia per la importància del mercat de la vila en l'edat mitjana. Pel *Llibre de les ordinations fetes sobre lo offici de Mostaçaf* (1560) de la ciutat de Barcelona podem conèixer el seu treball quotidià, la seva jurisdicció i, sobretot, les atribucions sobre l'activitat comercial del mostassaf³¹. Les detallem a continuació.

En el sector de l'alimentació, atribucions sobre el comerç de: pa, peix, carn, fruita, volateria, tavernes (vi), oli, espècies i confiters. L'objectiu de l'activitat del mostassaf serà garantir l'abastament de la vila d'uns productes fonamentals en l'alimentació quotidiana, però escassos en molts moments, a un preu just. També hem de tenir en compte que el comerç de la carn, el blat i l'oli estava molt regulat i controlat per la Universitat. Serà també el garant de la qualitat i la salubritat dels aliments, de la justícia en els preus, de l'honradesa en les operacions de venda i del control dels pesos i de les mesures. La higiene dels venedors, de les botigues, de les taules del mercat, dels estris utilitzats per manipular els aliments i la seva neteja, seran funcions d'aquest precursor del veterinari inspector de sanitat.

La intervenció sobre l'activitat comercial dels gremis serà diferent en cada localitat segons l'especialització del seu mercat i la seva pròpia activitat artesanal o econòmica. En moltes poblacions no es troben intervencions del mostassaf en el món comercial o dels serveis més enllà de les clàssiques del control de l'abastament alimentari i del frau en pesos i mesures.

Quan hi siguin presents, els mostassafs intervindran en l'activitat comercial dels diferents gremis. En el cas de Barcelona regularà el comerç dels següents: hostalers, comerciants de palla, suro, sabó, cendra, calç, llenya, carbó i candeles, filaters, teixidors, fustaners, matalassers, clanovers, sombreroers, calderers, bati-

fullers, oripellers, guaspers, argenters, freners, estanyers, blanquers, assaonadors, sabaters, tapiners, beiners, artesans de selles i arnesos, cervellerers, broquers, cuirassers, carders, corretgers, boters, esparters, corders, traginers, ollers, gerrers i rajolers.

Si en el cas dels aliments el podem considerar com un precursor del veterinari de sanitat alimentària, pel que fa al control de l'activitat dels artesans dels gremis, serà l'antecedent de l'actual inspector de consum³².

El mostassaf de Torroella de Montgrí fins al Decret de Nova Planta

La consolidació de la figura del mostassaf de Torroella de Montgrí presenta paral·lelismes, tant en les atribucions com en la seva evolució històrica, amb altres viles de la Catalunya medieval com Sabadell³³.

A les darreries del segle XVI el mercat experimenta un impuls, un procés de ressorgiment comercial. Aquesta situació força la potenciació de la figura del mostassaf com a funcionari municipal independent i regulador del mercat. En aquesta direcció cal interpretar els dos pergamins municipals, de principi de segle XVII, que fan referència a aquest càrrec.

Com deia anteriorment, des del segle XV el càrrec es va implantar a les viles i ciutats catalanes. La primera referència al mostassaf de la vila la vaig trobar casualment al primer *Llibre de clavari de la Universitat de la vila de Torroella de Montgrí*. Al començament del redactat, en unes notes prèvies que fan referència a diferents aspectes municipals, concessions reials, delimitacions de termes, etc. hi trobem aquest escrit tan ben datat:

"Al 27 de mars de 1374 astebliment de la mostafaria de la Vila de Torroella, lo Acta en la notaria de dita Vila"³⁴.

Fins a aquesta troballa casual que ens feia recular més de dos segles, la referència més antiga al mostassaf era la d'un pergamí de l'any 1600, però la seva lectura ja ens insinuava la seva existència des de segles anteriors. Un càrrec que fins a aquest any era una concessió reial a una persona, no necessàriament de la vila, que l'arrendava segons la seva conveniència:

"Lo Camarer Pares que alguns anys fa que morí com la persona que tenia la mostafaceria de la Vila de Torroella de Montgrí, Baronia del Reyne y arrendava aquella de dos anys en dos anys o de any en any a qui li apareixia sols fos dels habitants de dita Vila"³⁵.

La mort del titular del càrrec va provocar un litigi entre els seus beneficiaris que ocasionava la desatenció del mercat i el desordre en l'activitat comercial:

"Lo que ha resultat y resulta en notable dany del be comú de la vila per no haverhi persona que mire per los fraus que cometen de cada dia per dits flaquers, taverners, carnicers y altres, ni castiguen sos delictes".

Aquesta situació irregular va fer que els cònsols demanessin al virrei castellà de Catalunya, i els fos concedida, llicència per nomenar directament mostassaf de la vila:

"Nos Laurentius Suarez de Figueroa i Cordoba, Dux de Fèria concede licencia a la Universidad de Torroella de Montgrí para que pueda nombrar Mostacen"³⁶ en cada un anyo".

El mostassaf vetllarà per un mercat plenament consolidat, amb prestigi dins la xarxa de viles mercat catalanes i amb una activitat comercial creixent que cal delimitar i regular, tant en els preus, com en les condicions sanitàries dels productes; una

venda d'aliments que es realitzava en espais delimitats en carrers i places de la vila com el carrer de la Polleria, prop del carrer de l'Església³⁷, o la plaça de les Mesures, que estava situada a l'actual plaça de Pere Rigau, tal com recorda un plafó informatiu a la paret posterior de l'Ajuntament.

Dibuix a la plaça de Pere Rigau al·lusion a les mesures
(foto Josep M. Rufi)

De la mateixa manera que tots els altres representants municipals, l'elecció del mostassaf es produirà any rere any fins a la derrota de Catalunya en la Guerra de Successió (1702-1714) i a la publicació del Decret de Nova Planta (1716). Les seves conseqüències seran polítiques, econòmiques i administratives. El nou model municipal serà l'Ajuntament (el nom ve d'aleshores) de regidors nomenats, no pas elegits, propi de les ciutats de Castella.

En els llibres de conclusions aquests canvis negatius es comencen a notar ja des del mateix 1716. El gener s'elegeix Joseph Artigas com a mostassaf, però ja el mes de febrer es nomena

directament Genís Pagès com a *fiel* o *almotacen*. És la darrera reunió de la Universitat de la vila:

“Divendres que comptan 14 del mes de febrer de l’any 1716. Convocat i congregat lo Concell dels homes de la Universitat de la Vila de Torroella de Montgrí dins la Casa Comuna de dita Universitat se a Publicat la nominació de Consols, Clavari y demes carrecs elegits per la Magnanimitat de Felip quint”³⁸.

És el final de les nostres institucions municipals i de la nostra forma d’organitzar-nos. Un afer pendent -que no oblidat- tres-cents anys després: la recuperació d’un estat per la qual encara lluitem els catalans.

Mostassafs de Torroella (1648-1716)

Publicar la llista de les persones que varen exercir de mostassaf i que trobem detallada en els llibres de conclusions és interessant per dos motius, tal com ens indiquen Enric Torrent i Carlos Jiménez³⁹: primer, per veure com alguns dels cognoms encara existeixen a la nostra població; segon, per comprovar que molts dels noms es van repetint, la qual cosa significa que entrar a la llista dels elegibles per ocupar els diferents càrrecs municipals no era a l’abast de tothom.

1648: Andreu Sabat	1683: Joan Oliver
1649: Montserrat Capella	1684: Joseph Carbonell
1650: Miquel Cortada	1685: Joan Oliver
1651: Josep Agusti Tor	1686: Andreu Pages
1652: Genís Farriol	1687: Joseph Fortia
1653: Miquel Creus	1688: Feliu Roca
1654: Joan Dujau	1689: Miquel Farrer
1655: Antoni Trasco	1690: Joseph Fortia
1656: Joseph Sanan	1691: Joseph Carbonell

1657: Miquel Cortada	1692: Joan Sarrat
1658: Francesch Quintana	1693: Joseh Mir
1659: Miquel Cortada	1694: Agustí Badia
1660: Joseph Mir	1695: Joan Sarrat
1661: Andreu Sabat	1696: Bernat Mollo
1662: Genís Alió	1697: Joseph Carbonell
1663: Miquel Cortada	1698: Miquel Farrer
1664: Francesch Quintana	1699: Joseph Creus
1665: Francesch Metge	1700: Francesch Ardevol
1666: Francesch Quintana	1701: Joseph Carbonell
1667: Francesch Metge	1702: Joseph Sanis
1668: Joseph Pages	1703: Bernat Mollo
1669: Joseph Mir	1704: Joan Salvi
1670: Pera Jutglar	1705: Miquel Farrer
1671: Genís Alió	1706: Francesch Ardevol
1672: Francesch Metge	1707: Francesch Ardevol
1673: Joseph Mir	1708: Joseph Martí
1674: Agustí Carbonell	1709: Francesch Ardevol
1675: Genís Alió	1710: Joan Salvi
1676: Simon Buscall	1711: Nicolau Buscall
1677: Joan Oliver	1712: Joseph Artigas
1678: Joseph Oliver	1713: Joan Fuster
1679: Agustí Carbonell	1714: Joseph Martí
1680: Joan Oliver	1715: Nicolau Buscall
1681: Genís Farrer	1716: Joseph Artigas
1682: Joseph Marques	

Bibliografia

- ARXIU HISTÒRIC DE TORROELLA DE MONTGRÍ. *Pergamí núm.* 87. 1600 (12-5). El virrei de Catalunya, duc de Fèria, dóna llicència als cònsols de Torroella de Montgrí per nomenar mostassaf de la vila.
- AHTM. *Pergamí núm.* 96. 1612 (4-6). El virrei de Catalunya,

- Francisco Hurtado de Mendoza, concedeix llicència als cònsols i prohoms de Torroella de Montgrí per tenir mostassaf amb les mateixes atribucions que els de Barcelona i Girona.
- AHTM. *Llibre de Conclusions*: 1648-1681.
- AHTM. *Llibre de Conclusions*: 1681-1705.
- AHTM. *Llibre de Conclusions*: 1706-1741.
- AHTM. *Llibre del Clavari*: 1660-1709.
- AHTM. *Llibre del Clavari*: 1710-1741
- BAJET I ROYO, Montserrat (1994). *El mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XVI. Edició del Llibre de les ordinations*. Barcelona. Fundació Noguera. Col·lecció textos i documents.
- BOFILL I ABELLÓ, Miquel (1988). "750 aniversari de la primera carta de franquícia de la vila de Torroella de Montgrí". Torroella de Montgrí. *Llibre de la Festa Major*.
- CANO I IVORRA, Maria Antònia (1995). *El Llibre del Mostassaf d'Elx*. Alacant. Institut de Cultura "Juan Gil-Albert" i Ajuntament d'Elx.
- Cent anys de veterinària a Girona. Col·legi de Veterinaris de Girona:1906-2006 (2006). Llibre commemoratiu.
- CONGOST, Rosa; TO, Lluís et. alt. (1999). *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (seglesXI-XX)*. Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ESPUNY I TOMÀS, Maria Jesús (1988). *Les ordinations del mostassaf de la Universitat de la vila i terme de Sabadell (1585-1621)*. Sabadell. Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach.
- ETXANIZ MAKAZAGA, José Manuel (2005). "Los veterinarios y la inspección de carnes". Madrid. *Información Veterinaria*. Revista del Consejo General de Veterinarios de España.
- Gran història universal* (2000). Catalunya, País Valencià i Illes Balears. Volum 8. Edicions 62.
- Història agrària dels Països Catalans* (2004). Volum II: edat mitjana. Barcelona. Fundació Catalana per a la Recerca i les Universitats dels Països Catalans.

- JIMÉNEZ I MIRAMON, Carlos; TORRENT I BAGUDÀ, Enric (1997,1998). "Els llibres de conclusions". Torroella de Montgrí. *Llibre de la Festa Major*.
- MUNDET I TARRÉS, Xavier (2000). "Ahont estara descrita la vila, baronia y terme de Torroella de Montgrí". Torroella de Montgrí. *Llibre de la Festa Major*.
- PONS, Antoni (1949). *Llibre del mostassaf de Mallorca*. Mallorca. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Escuela de Estudios Medievales.
- RADRESA I CASANOVAS, Joan (1996). "Emigrants francesos a Torroella". Torroella de Montgrí. *Llibre de la Festa Major*.
- RADRESA I CASANOVAS, Joan (2003). "Torroella de Montgrí a principi del segle XVIII". Torroella de Montgrí. *Llibre de la Festa Major*.
- RIERA, Sebastià (1983). "El mostassaf i el control del consum". Barcelona. *L'Avenç*, número 60.
- RUFÍ I PAGÈS, Josep Maria (1993). "De manescals a veterinaris". Torroella de Montgrí. *Papers del Montgrí 11*. Sant Andreu: 600 anys de fira pagesa. Museu del Montgrí i del Baix Ter.
- RUFÍ I PAGÈS, Josep Maria (2006). "El primer reglament d'inspecció de carns. Una aportació de la veterinària gironina". Girona. *Cent anys de Veterinària a Girona (1906-2006)*. Col·legi de Veterinaris de Girona.
- SELGA I JORBA, Iscle et. alt. (2002). *Diccionari de veterinària i ramaderia*. Barcelona. Termcat i Enciclopèdia Catalana.
- SOLDEVILA I TEMPORAL, Xavier (1996). "Què menjaven els torroellencs de fa set-cents anys?". Torroella de Montgrí. *Llibre de la Festa Major*.
- SOLDEVILA I TEMPORAL, Xavier (2004). *Alimentació i abastament al Baix Empordà medieval. Segles XII-XIV*. La Bisbal d'Empordà. Col·lecció Fontanetum 8. Ajuntament de La Bisbal d'Empordà.

HIGIA PECORIS
SALUS POPULI

¹ Bromatologia: especialitat de la veterinària que estudia les propietats dels aliments, així com els canvis que s'hi produeixen durant el seu processament.

² Arxiu Històric de Torroella de Montgrí. *Pergamí núm. 87. 1600* (12-5).

³ Manescal: persona que tenia per ofici curar les malalties dels animals. És documentat ja al segle XV i és l'antecedent del terme veterinari, que s'estén a partir del segle XIX amb l'inici dels estudis de veterinària.

⁴ Vegeu RUFÍ, 1993. Una aproximació a la història de la veterinària local dins la publicació commemorativa dels 600 anys de Fira de Sant Andreu.

⁵ Per conèixer la transcendència, la importància i les atribucions del mostassaf a ciutat i a l'illa de Mallorca, vegeu PONS, 1949.

⁶ Arxiu Històric de Torroella de Montgrí. *Pergamí núm. 87. 1600* (12-5).

⁷ Una baronia que comprenia durant el segle XVII els territoris dels actuals termes dels municipis de Torroella de Montgrí (ja en aquells temps amb Sobrestany, la Bolleria i Montgó), Gualta, Fontanilles (amb Llabià) i Ullà.

⁸ Consulteu la bibliografia referida a aquestes importants ciutats catalanes al final d'aquest estudi.

⁹ Del 1237 i del 1265, són la primera i la segona cartes de franquícia atorgades als habitants de la vila de Torroella de Montgrí. Per conèixer el context històric local i el procés seguit vegeu, BOFILL, 1988.

¹⁰ L'any 1333 el coneixem per la crònica com "*lo mal any primer*" i va ser recordat durant decennis com "*l'any de la fam*".

¹¹ La pesta bubònica, coneguda com pesta negra, provocada pel bacil *Yersinia pestis* i transmesa mitjançant animals com rates i puces o entre humans, va provocar una gran mortalitat a tota Europa i va delmar també la població catalana.

¹² Vegeu MUNDET, 2000. Ens fa una descripció del terme i de la vila al segle XVII amb la transcripció de paràgrafs de la història de Santa Caterina d'Andreu Sàbat.

¹³ Vegeu RADRESSA, 1996. Un interessant treball per conèixer l'abast d'aquest fenomen en l'àmbit local.

¹⁴ Sobre la concessió de la Fira de Sant Andreu i la seva evolució entre el 1393 i el 1993, vegeu *Papers del Montgrí 11. Sant Andreu: 600 anys de fira pagesa*.

¹⁵ Vegeu Soldevila, 2004. Per aprofundir en l'alimentació a Torroella de Montgrí i al Baix Empordà medieval (segles XII-XIV) és indispensable la lectura de les seves investigacions.

¹⁶ Per estudiar l'estructura de la propietat, els intercanvis monetaris i les dinàmiques socials, vegeu SALRACH, 2005. Volum II de la *Història agrària dels Països Catalans*.

¹⁷ Vegeu Soldevila, 1996: 30. En un pregó de 1344, les autoritats de la vila manaven que tota la venda de peix es fes exclusivament a la plaça de la vila a partir de mig matí.

¹⁸ *Llibre de conclusions* (1681-1705). Primer de gener de 1699.

¹⁹ Consell: es reunia per dirimir les qüestions més importants o complexes. Nomenava el secretari, el veguer, el mestre i el carter. Segons Andreu Sàbat, havia arribat a tenir seixanta membres.

²⁰ Cònsols: màximes autoritats municipals i que portaven la gestió quotidiana.

²¹ Clavari: feia les funcions de tresorer. El mot ve de clavari, guarda de les claus dels diners.

²² Oïdors de comptes: encarregats de controlar, supervisar i aprovar els comptes del municipi.

²³ Vegeu RADRESSA, 2003. La Torroella a cavall dels segles XVII i XVIII, fins al 1714, és descrita detalladament en el seu treball.

²⁴ Insaculació: procediment electoral per sorteig. Els noms de les persones idònies (segons el rei o virrei o, més endavant, segons el govern municipal), es posaven en rodolins en unes bosses corresponents als diferents càrrecs municipals a elegir.

²⁵ Bacina: recipient petit de metall, de boca ampla i poc profund. Gibrelleta.

- ²⁶ Rodolí: bola de cera engomada dins la qual es posava un petit pergamí on constava el nom del candidat.
- ²⁷ *Llibre de conclusions* (1681-1705). Primer de gener de 1698.
- ²⁸ Cana: mesura de longitud. Equivalia a vuit pams o sis peus, aproximadament dos passos.
- ²⁹ Quartà: mesura de capacitat per a grans i altres matèries (sal, olives, fruita seca, oli). Era 1/12 de la quartera.
- ³⁰ Arxiu Històric de Torroella de Montgrí. *Pergamí núm. 96*. 1612 (4-6).
- ³¹ Per estudiar la transcripció del manuscrit, vegeu BAJET, 1994.
- ³² Vegeu RIERA, 1983. On es desenvolupa aquesta faceta del mostassaf com a inspector de consum.
- ³³ La lectura del quadern *Les ordinacions del mostassaf de la Universitat de la vila i terme de Sabadell (1585-1621)* ens fa evident aquesta consolidació al principi del segle XVII, un procés generalitzat en el ressorgiment dels principals mercats.
- ³⁴ Arxiu Històric de Torroella de Montgrí. *Llibre de clavari* (1660-1709). Notes prèvies.
- ³⁵ Arxiu Històric de Torroella de Montgrí. *Pergamí núm. 87*. 1600 (12-5).
- ³⁶ Mostacen, almotacen: forma castellana del mot mostassaf.
- ³⁷ SOLDEVILA, 2004: 116.
- ³⁸ *Llibre de conclusions* (1706-1741). Gener i febrer de 1716.
- ³⁹ Vegeu JIMÉNEZ i TORRENT, 1997, 1998. Ambdós fan un estudi exhaustiu dels llibres de conclusions, des de 1648 a 1665.